

Література:

1. C. Sallustius Crispus. *Bellum Catilinae* : a commentary by P. McGushin. *Lugduni Batavorum E. J. Brill MCMLXXVII*. Leiden, 1977. 317 p.
2. Byron G. G. Rome. URL: <http://www.edstephan.org/webstuff/poetry/Byron-Rome.html>
3. Johnson L. London Mithraeum URL: <https://www.historyhit.com/locations/london-mithraeum/>
4. Wittgenstein L. *Philosophical Investigations*. Wiley-Blackwell. Chichester, 2009. 321 p.
5. Simpson J., Speake J. (ed.) *The Oxford Dictionary of Proverbs*. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199539536.001.0001/acref-9780199539536-e-1864?rskey=zQNfK&result=2395>
6. Murdoch I. *Under the Net*. Vintage Classics. London, 2002. 286 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-520-4-6>

ADVENTUROUS MOTIFS IN THE EPIC AND LYRIC-EPIC GENRES OF UKRAINIAN FOLKLORE

АВАНТЮРНІ МОТИВИ В ЕПІЧНИХ ТА ЛІРО- ЕПІЧНИХ ЖАНРАХ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Nechayuk L. G.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of social and humanitarian disciplines
Kyiv Cooperative Institute
of Business and Law
Kyiv, Ukraine*

Нечаюк Л. Г.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Київський кооперативний інститут
бізнесу і права
м. Київ, Україна*

Фольклор, як відомо, якнайповніше відображає не лише світоглядну систему українського народу, а його традиції та звичаї. Адже саме народна творчість акумулює у собі той важливий елемент пам'яті, який зберігає все найкраще. Показова щодо цього значення й функціональна подвійність авантюрних найсуттєвіших мотивів – таких як мотив морської подорожі, бурі, зміни курсу корабля, несподіваного повернення в рідне місто, зустрічі з батьком, не пізнавання («Іліада», «Одіссея», «Летючий корабель», «Сивка – бурка») тощо. Події, що

розкриваються за допомогою даних мотивів, були б украй істотні, але вони несуттєві.

Українські казки поділяються на три основні типи: фантастичні казки («Скарб», «Кобилляча голова», «Летючий корабель», «Видимо й Невидимо» тощо), казки про тварин («Пан Коцький», «Коза-дереза», «Лисичка – кума», «Лисиця та рак», «Горобець-молодець» тощо), та казки соціально-побутового характеру («Котигорошку», «Кирило Кожум'яка», «Козак мамалига», «Казка про Івана – богатиря» тощо).

На нашу думку, особливу увагу варто звернути саме на українські народні казки, які несуть на собі вагомий елемент фантастичності й авантюристичності. Жодна казка не обходиться без пригод різного типу.

Наприклад, герої казок «Івасик-Телесик» чи «Котигорошок» спроможні перемогти будь-яких суперників. Елемент пригоди присутній у епізоді викрадення хлопчика, обману ним помічника змія, щасливе повернення додому, але цьому передують досить напружений момент звільнення, який ледве не закінчується крахом. Зокрема, дослідження авантюристичних рис казки є однією з найважливіших і разом з тим чи не найменш досліджених проблем казкознавства. Саме тому вивчення художньої картини світу в окремих жанрах і у фольклорі в цілому, а також складних процесів сприйняття цілісних уявлень про дійсність, закріплених у фольклорній свідомості, має велике філософсько-світоглядне значення. Зв'язок епічних жанрів фольклору (до яких належить, зокрема і народна казка) з дійсністю визначається закономірностями епічної творчості, знання яких дає нам ключ до пізнання реальності фольклорної свідомості, механізмів сприйняття національних культурних цінностей, критеріїв етнічної самоідентифікації, особливостей формування літературних жанрів [1, с. 477].

Окрім того, відкриття художніх закономірностей казки дозволяє повному підійти до ряду проблем поетики, історії та побутування цього жанру творчості. Слід відзначити як теоретичну значимість розробки даної проблеми, так і надзвичайну актуальність її у практичному аспекті. Адже крізь призму такої специфічної світоглядно-естетичної системи як фольклор, формуються цілком певні світоглядні засади. Для переважної більшості людей перший конфлікт між добром і злом у дитячому віці усвідомлено сприймається і гостро переживається саме як конфлікт казкових героїв. І вже потім з'ясовується, що це є лише художня проєкція життєвих колізій.

Художній світ казки, незалежно від особливостей національних казкових традицій, завжди є ціннісно орієнтованим: зображене у ній тісно пов'язано із світосприйманням, світобаченням і світорозумінням, з уявленням про довершеність, ідеал, світопорядок, добро і зло, життя і смерть, справедливість тощо.

Казкові герої є уособленням бачення українського народу, в них вони втілювати риси, які зустрічалися на життєвому шляху. Але зло завжди було переможене добром. Лихі люди, апріорі, не могли існувати досить довго і творити свої лихі справи. Так на початку казки методом від противного – відштовхуванням, дистанціюванням – позначається те, що становить казкове ядро й суть, – пригода, авантюра, і здійснюється це, зрозуміло, лише для того, щоб контрастно показати абсолютну неминучість, необхідність можливого авантюрного, а тому ще більш несподіваного й рішучого повороту долі. Герой в силу обставин ніби дозволяє себе втягти в авантюру («Кирило Кожум'яка», «Казка про Івана-богатиря», «Нещасний Данило», «Іван Голик та його брат»). У контексті цього протиставлення і герой, і злодій з'являються в якійсь романтичному ореолі – кому як не їм жити в стихії ризику, авантур, пригод, саме ним насамперед керує бажання досягнення по можливості менш кривавого завершення всієї авантюри. Здебільшого ворогом героя виступає змії, Кошій Безсмертний, Баба Яга. Слід наголосити, що свого часу цей сутнісний момент відзначив І. Я. Франко: «Кожен чоловік лише то може робити, говорити, думати, що вперед у формі вражень дійшло до його свідомості, і відтак тоді елементи може комбінувати, складати, ділити і переформувати; але щось зовсім нового, зовсім відірваного від світу його вражень чоловік ніколи не міг і не може сотворити» [2, с. 11].

Художній світ казки організований, упорядкований і розгорнутий за законами жанру. Слово перестає бути тільки словом, фраза – тільки фразою. Вони, наче виконавши свою функцію, поступаються місцем тому світу, що за ними стоїть і який вони представляють. Загострений сюжет на тлі пригод героя у народній казці свідчить про наявність рис авантюристичності ще у фольклорі.

На думку І. Я. Франка, народна казка – не просто декларація певних соціальних ідей та ідеалів, що володіють свідомістю людей, а й спосіб їх важкого “добування” в процесі пізнання і переживання реального світу. Тому дійсність людина вже прагне перебудувати відповідно до ідеалу, пережитого емоційно [1, с. 477]. Це сприяє більшій загостреності сюжету, що створює відповідний емоційний фон, захоплює читача чи слухача динамічністю подій.

Загальновідомо, що людина не лише створювала в казках художній світ, а й пізнавала реальний світ через казки. Саме через емоційне сприйняття, засвоєння та протиставлення понять прекрасного і потворного, справедливого і несправедливого, доброго і злого людина приходить не лише до знання, а й до переконання, що є функціональним центром світогляду.

Героїв українських дум теж можна зарахувати до числа авантюрних героїв, вони долають перешкоди, ризикують життям заради своїх друзів, побратимів. «Людяність авантюрного героя у даному випадку конкретизується і соціально, і класово» [3, с. 165].

Зазвичай, козаками ставали кріпаки, які потерпали від своїх панів, або дуже бідні селяни, які не мали змоги жити далі у своєму селі. За допомогою таких жанрових рис, як фантастичність, персоніфікація, уособлення, заплутаність сюжетних ліній досягається інтерес твору, спокусливість колізій, вводиться винятковість у гушавину повсякденності, виражається демократична симпатія до всім приниженого й ображеного, усього слабкого світу цього. У думках «Про козака Голоту», «Думі про Самійла Кішку» описується герой надзвичайної сили моральної і фізичної. Сутність полягає у тому, що за допомогою пригодницького, авантюрного стрижня автор намагався розкрити сенс існування. Можна говорити про те, що у думках від самого початку закладена якась філософічність. Козаки часто наділені надприродними силами, їх вважають чарівниками, які здатні перетворюватися на тварин, набувати великих фізичних сил, витримувати тортури тощо. Існує принципова різниця між авантюрним героєм і героєм-вершителем долі. Перший приймає події, а нерідко й саму долю – з боку чужої волі або випадково; другий – творить свою долю, і нерідко в боротьбі з тією же чужою волею. Відзначимо характерне для сюжеттики даних творів сполучення романних сюжетів обох типів – авантюрного й сюжету героя-вершителя своєї долі. У такому сполученні є своя характерність – героєві – вершителеві часто буває необхідно для дії вільний сюжетний простір, що може забезпечити, розробити авантюра, що випереджає цю дію. Про авантюрного героя не можна однозначно сказати: хто він? Зазвичай він має класову приналежність (селянство), сімейний стан (одна дитина у батьків, дуже пізня і тому бажана; або ж герой походить з дуже великої родини, де є найменшим сином) – це такі казки, як «Котигорошко», «Іван – мужицький син», «Івасик – Телесик» та інші... Що ж стосується його соціальної благопристойності, то можна говорити про те, що це дуже порядна і добра людина, яка сповнена поваги до старших, захищає бідних від нападів багатих, бореться з соціальною нерівністю та гнобленням.

Література:

1. Шабліовський В. Художній світ казки. Етнологія. Фольклористика. Матеріали IV Міжнародного конгресу українців. (Одеса, 26–29 серпня 2009 р.). Одеса, 2009. С. 477.
2. Франко І. Твори : у 50 т. Т. 26. Київ, 1986. С. 11.
3. Мелетинський Е. М. Міфи і оповіді про першопредків-культурних героїв. Вступ в історичну поетику епосу і роману. Мінськ, 1986. 165 с.